

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

DOI: 10.31455/asya.397676 / Number: 7, p. 93-107, Spring 2019

ULUSLARARASI ALANDA AGİT'İN ROLÜ THE ROLE OF THE OSCE IN THE INTERNATIONAL ARENA

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
17.12.2018

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
27.03.2019

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.03.2019

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Merey Moldakhmet
?

murataslan@yyy.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-000>

Öz

1990'lı yıllar başlayan yeni gelişmeler ve öncesinde meydana gelen birikimler neticesinde Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu uluslararası sistemin kaldırılmasından sonra hem eski Sovyet alanlarında hem eski Yugoslavya topraklarında hem de dünyanın birçok yerinde küçük siyasi ve askeri çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu çatışmalar sadece dünya ülkelerinin gündemini oluşturup, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve uluslararası problemlerin devletlerin lehine olacak şekilde şekillendirilmesinde aktif rol alan uluslararası örgütlerin gündemini oluşturdu.

Bu uluslararası örgütlerden birisi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), bugün kendisine üye olan 56 üye ülkesiyle dünya üzerinde en geniş coğrafyada hizmet veren güvenlik organizasyonlarından biridir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) adıyla kurulan bu yapılanmaya üye ülke sayısının, Yugoslavya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra arttığı görülmüştür. Bu devletlerin dağılmasından sonra AGİK üyesi ülkelerde çatışmalar yaşandı. Bu dönemdeki çatışmaların çoğu AGİK'e üye ülkelerin coğrafyasında yaşanmasıyla 1994 Budapeşte Zirvesi'nde AGİK'in uluslararası teşkilata dönüşerek AGİT adını aldığı ve bölgesinde etkili bir güvenlik organizasyonuna dönüştü. Bu dönem içerisinde AGİT, güvenliğin politik, askeri, ekonomik-çevresel ve insani boyutlarıyla ilgili çalışmalar yaparak, üç boyutlu güvenlik kavramını sundu ve çatışmaların çözülmesinde rol aldı.

Çalışmamızda uluslararası alanda AGİT'in rolü, tarihçesi ve dünya üzerinde bazı bölgelerdeki etkinliği üzerine yorumlamalar yapılacaktır. Yapılan yorumlamalar ile AGİT'in birçok yönüyle tanınması ve uluslararası alandaki rolünün daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: (AGİT, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler, Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri, Soğuk Savaş)

Abstract

As a result of new developments in the early 1990s and the end of the Cold War, a number of early developments and the disappearance of the international bipolar system in the former Soviet areas, also the former Yugoslavia and in many different parts of the world, small, medium or large scale political and military conflicts began to emerge. These conflicts not only constituted the agenda of the world countries but also the agenda of the international organizations which were established after World War II and played an active role in shaping the international problems in favor of the big states.

One of these organizations is the OSCE, it is one of the largest security organizations in the world with its 56 member countries. The European Security and Cooperation Conference (CSCE) was established under the name of this structure, has increased after the dissolution of Yugoslavia and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). In the aftermath of the disintegration of these states, conflicts occurred on the territory of the CSCE member countries. It was seen that the majority of the conflicts in this period occurred in the geography of the member countries of the OSCE and at the Budapest Summit in 1994, the OSCE became an international organization and took the name of the OSCE and played a role as a more effective security organization in its region. During this period, the OSCE has carried out studies on the political, military, economic-environmental and humanitarian dimensions of security and introduced the concept of three-dimensional security and started to take a role in the resolution of conflicts.

When we look at the historical process, OSCE focused on the prevention of conflicts, resolving conflicts, returning to the normal process after the conflict and developing its organization in this direction. In our study, I tried to intercept the role of the OSCE in the international arena, its history, and its activities in some regions around the World. With these interpretations, we aim to gain a better understanding of the role of the OSCE and its role in the international arena.

Anahtar Kelimeler: (OSCE, International Security, International Organizations, Post Soviet Union Republics, Cold War)

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Moldakhmet, M. (2019). Uluslararası Alanda AGİT'in Rolü. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:7, Spring, p. 93-107.

GİRİŞ

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra AGİT'in üyeliğinde önemli değişiklikler meydana geldi. İkiye bölünmüş olan Almanya birleşti. Çekoslovakya, Yugoslavya ve SSCB'nin üyeliği sona erdi. Yugoslavya'yı aynı adı taşıyan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan ve Karadağ) temsil etmeye başladı. Diğer eski Yugoslavya Cumhuriyetleri ise kendi isimleri ile AGİK üyesi oldular. Aynı şekilde SSCB'nin yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan bazı ülkeler de AGİK'e üye oldular. Bunlara ilaveten, Arnavutluk, Ukrayna, Belarus, Gürcistan, Ermenistan, Tacikistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya ise gözlemcilerdir.¹ 1992'de ise AGİT adıyla örgütsel bir yapı kazanmıştır. Örgütün merkezi Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'dır. AGİT'in 1975'te Finlandiya'da yapılan zirvesinde bütün Avrupa ülkeleri ve ABD ile Kanada'nın onaylaması ile Helsinki Şartı (ya da Belgesi) kabul edilmiştir. AGİK Helsinki Şartı'nın uygulanmasından sorumludur. AGİT, Soğuk Savaş Sonrası dönemde ayrıca Avrupa'da barış, refah ve adaletin gerçekleştirilmesine yardımcı olmayı da amaçlamaktadır. Günümüzde örgütün tüm Avrupa devletleri, bütün eski Sovyet Cumhuriyetleri, ABD ve Kanada'dan oluşan toplam 56 üyesi ve 10 da işbirliği ortağı bulunmaktadır.

1. Soğuk Savaş Sonrası AGİT

AGİT, 1975'te kurulmuştur. 1994 sonlarında AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) isimli örgüte dönüşmüştür. AGİK, 1975'te Arnavutluk dışındaki bütün Avrupa devletleri ile ABD ve Kanada tarafından, devletlerin eşitlik esası üzerine temsil edildiği, kurumsuz ama gelişmeye açık ve çok boyutlu bir şekilde kurulmuştur.² AGİK'in ilk İzleme Toplantısı 1977'de Belgrad'da yapıldı.

İkinci izleme toplantısı, Madrid'de 1981'de başladı ve 1983'te bitti. İkinci toplantı birincisine göre daha başarılı olmuştur. Toplantı sonunda kabul edilen Madrid Sonuç Bildirisi ile insan haklarına saygı, terörizmin yasaklanması, ve azınlık hakları konusunda kaydedilen bazı mütevazı gelişmelere ilaveten, askeri alanda yürütülecek görüşmelerin temel ilkeleri de belirlendi.

3. AGİK izleme toplantısı, 1986'da Viyana'da başladı ve 1989'da sonuçlandırıldı. O sıralarda Sovyetler Birliği'nde sağlanan açıklığın da katkısı ile Viyana toplantısı çok başarılı oldu. Bu toplantıda Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Antlaşması'nın (AKKA) görüşmelerinin ilke kararları alındı. İnsan hakları alanında yeni gelişmeler sağlandı.³

Doğu Bloku'nun yıkılması sonucu güvenlik alanında boşluklar meydana geldi. 1990 Paris Zirvesi bu sebeple yapıldı. Zirvede, Doğu- Batı husumeti resmen sona erdirildi. 1989 Viyana Sonuç Belgesi ile karara bağlanmış olan, İnsan Boyut Konferanslarının ilk Kopenhag'da ikincisi Moskova'da yapıldı. Bu belgelerle demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve azınlık hakları dâhil insan hakları ve temel hürriyetler alanında o zamana kadar hayal dahi edilemeyecek ölçüde büyük ilerlemeler sağlandı.

AGİK Konseyinin 1991'de Berlin'de yaptığı ilk toplantısında; AGİK Konseyinin veya Yüksek Memurlar Komitesinin toplantı halinde olmadığı zamanlarda AGİK alanı içinde ortaya çıkacak olağanüstü durumları görüşmek üzere bir Olağanüstü Durumlar Mekanizması kuruldu. Aynı yıl Valetta'da yapılan bir uzmanlar toplantısı sonunda, devletler arasında ortaya çıkacak ihtilafları çözmek üzere bir Uyuşmazlıkları Çözme Mekanizması oluşturuldu.

1992'de Prag'da yapılan 2. AGİK Konseyi toplantısında AGİK'in kurumsallaştırılması alanında yeni gelişmeler sağlandı. Çatışmaları önleme merkezi kuvvetlendirildi. Serbest Seçimler Ofisi yeniden şekillendirildi ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ismini aldı.

AGİK'in 4. İzleme Toplantısı 1992'de Helsinki'de yapıldı. Bu toplantı sonunda, AGİK tanınmayacak ölçüde değiştirildi, bütün kurum ve mekanizmaları, uyuşmazlık çözmeye yönelik olarak irtibatlandırıldı. AGİK BM'nin bir bölge teşkilatı sıfatını aldı. Azınlık konularını ele almak üzere, Milli Azınlıklar Yüksek Komiserliği; askeri konuları ele almak üzere AGİK Güvenlik İşbirliği Forumu kuruldu.

AGİK Dönem Başkanlığı, Troykası, Başkanı Kişisel Temsilciliği ihdas edildi. Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi yeniden düzenlendi ve İnsani Boyut Mekanizması ile irtibatlandırıldı.⁴

1993 yılı içinde AGİK Genel Sekreterliği kuruldu. 3.AGİK Konseyi toplantısı sırasında Stockholm'de imzaya açılan bir Sözleşme ile devletlerin uyuşmazlıklarını havale edebilecekleri bir Tahkim (ANLAŞMA) ve Uzlaştırma prosedürü kabul edildi.

¹ Aslan Gündüz, Milletler Hukuku, 5.Baskı, Beta yayınları, İstanbul,2003, s.679

² Mehmet Hasgüler, Mehmet Uludağ, Uluslararası Örgütler, 3.Baskı, Alfa yayınları, İstanbul,2007, s.332

³ Aslan Gündüz, a.g.e, s.676

⁴ Aslan Gündüz, a.g.e, s.677

En son olarak Roma'da yapılan 4.AGİK konseyi toplantısında, daimi olarak Viyana'da görev yapmak üzere Dönem Başkanına bağlı bir Daimi Komite ile Foruma aktarıldı. AGİK Sekreteryası, bir şubesi Prag'da kalmak üzere, Viyana'ya taşındı. Böylece, AGİK çatışmaları önlemek üzere yeniden şekillendirilmiş oldu. Görevi, ayrılıklar, çatışmalara dönüşmeden bunlara müdahale ederek ihtilaf sebeplerini ortadan kaldırmak; çatışmalar çıktıktan sonra da kriz yönetimi ve barışı koruma görevi ifa etmek yoluyla çatışmaların büyümesini önlemektir. Bu sebeple de AGİK iç işlerine müdahale anlamına gelecek hareketlere girişmek zorundadır.

İnsan hakları ile güvenlik birbirine bağlantılı hale gelmiştir. İnsan haklarına saygı çerçevesinde devletlerin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını koruma politikasını izlemektedir. Bütün mekanizmalar buna göre tertibatlandırılmış ve irtibatlandırılmıştır.⁵ 1999 İstanbul Zirvesi'nde de konvansiyonel kuvvetlere ilişkin ilave indirimler yapılmıştır.⁶

AGİK Amaçları ve İçerikleri ise şu şekilde sıralanabilir: Bütün AGİK sistemi, 3 temel boyuta istinat ettirilmiştir: Güvenlik, Ekonomi ve İnsani Boyuttur. 10 temel ilkeyi kapsayan bu esaslar ana başlıkları ile şöyle özetlenebilir:

1. Devletlerin egemen eşitliği ve egemen eşitliklerinde mündemiç olan haklarına saygı
2. Kuvvet kullanma veya kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınma
3. Sınırların dokunulmazlığı
4. Devletlerin ülkesel bütünlüğü
5. Uyuşmazlıkların barışçı şekilde çözülmesi
6. İç işlerine müdahale etmeme
7. İnsan haklarına saygı
8. Halkların eşit hakları ve self-determinasyonu
9. Devletlerarasında işbirliği
10. Milletlerarası yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirme.

Bu ana ilkelerin her biri diğerleri bağlantılı şekilde anlaşılmalı ve öylece yorumlanmalıdır.⁷

2. Balkanlar

BiH'te, Hırvatistan'da, FRY'de, Kosova'da, Sancak'ta, Voyvodina'da ve Makedonya'da misyonları bulunmaktadır. Ayrıca inceleme ve gözetim görevlerini yerine getirmeye devam etmektedir. AGİT, SFRY'nin dağılmasından sonra, Cumhuriyetler ve Özerk Bölgelerde oluşturduğu Misyonları vasıtasıyla, barış ve güvenliğin korunması ve sürdürülmesi çerçevesinde, belirli önlemlerin alınması konularında, bölgede değişik türlerde önemli görevler yerine getirmiştir. AGİK, FRY'ye karşı BM yaptırımlarının uygulanmasına destek sağlamak üzere Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Macaristan ve Romanya'da Yaptırımlara İlişkin Destek Misyonu konusunda görev yapmıştır.⁸ AGİK adına özel delege olarak bölgeye gönderilen Hollandalı Büyükelçi Paris Henry Wynaendts, Milosevic'i oldukça uzlaşmaz bir tutum içinde gördüğünü belirtmektedir. Milosevic, AB'nin Yugoslavya'da daha büyük bir rol üstlenmesine karşı olduğunu, Krajina ve Slavonya bölgesindeki Sırlara bağımsızlıklarının verilmesi karşılığında Slovenya ve Hırvatistan'ın birlikten ayrılmasını kabul edebileceğini, Sırların yaşadığı tüm bölgelere self-determinasyon hakkı verilmesi gerektiğini, Yugoslavya'nın içerisinde idari sınırlarda değişiklikler yapılmasını ileri sürmüştür. Özel temsilci Wynaendts, bölgeye ziyareti sonrasında, Sırp-Hırvat çatışmasının çözülmesi gerektiğini ve AB yardımının vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. Bu görüş doğrultusunda AB dışişleri bakanlarının 29 Temmuz toplantısında Gözlem Misyonunun Hırvatistan'ı içine alacak şekilde nasıl genişletileceği tartışılmıştır.

Ağustos 1991'in ilk haftasında Sırp-Hırvat savaşında çeşitli kaynaklardan gelen ateşkes çağrılarına, Sırp tarafı ateşkesin ancak Hırvatların Sırp topraklarına saldırıyı durdurduğu takdirde sağlanabileceğini belirterek karşılık vermiştir. Alman liderliği Sırp tavrını Milosevic'in Yugoslavya'yı koruma sloganı altında Büyük Sırbistan kurma politikasının takibi olarak diğer bir deyişle Yugoslavya'daki krizin yeni bir boyuta ulaşması olarak yorumlamıştır. AB ülkeleri AGİK tarafından ele alınmasını istemisi ve Ağustos ortasında, büyük Sırbistan'ı kurma amaçlı bir savaşa karşı uluslararası muhalefeti harekete geçirmekte başarılı olmuştur. Yugoslavya krizini ele alan ilk uluslararası topluluk olan Kıdemli Yetkililer Komitesinin, 8-9 Ağustos tarihlerinde, Prag'da yapmış olduğu toplantıda, Sırp

⁵ Aslan Gündüz, a.g.e, s.678

⁶ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika 7.Basım, Bursa, 2008, s.99

⁷ Uğur Özgöker, Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler, Dar Yayınları, İstanbul,2006, s.54

⁸ Yard.Doç.Dr. Nesrin Kenar, Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya, Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, s.426

saldırganlığının çevrenlenmesi, Federal Yugoslavya kurumlarında artan Sırp ağırlığı, Yugoslavya'ya Sovyet desteği ele alınmıştır. Genscher, 24 Ağustos'ta Bonn'daki Yugoslav büyükelçisini çağırarak, Yugoslavya'nın içsel sınırlarının kuvvet kullanılarak değiştirilmemesini, JNA'nın (Federal Yugoslav Ordusu) kışlasına geri çekilmesini istemiş; söz konusu isteklerin yerine getirilmemesi durumunda, tanıma konusunun gündeme geleceğini belirtmiştir. 27 Ağustos tarihinde toplanan olağanüstü AB dışişleri bakanları daha önce zikretmedikleri Sırbistan'ı, ismen belirterek, kuvvet kullanımına derhal son vermelerini istemişlerdir; kuvvet kullanılarak sınırların değiştirilmesinin kabul edilemez olduğunu ısrarla vurgulamışlardır.⁹

Yugoslavya sorununun uluslararası bir nitelik kazanması açısından önemli bir aşama olan Yugoslavya Konusunda Uluslararası Barış Konferansı, 7 Eylül 1991 tarihinde ilk oturumunu yapmıştır. Ayrıca AGİK himayesinde toplantılar yapılmıştır. Ancak 27 Ağustos toplantısında AB'nin Gözlem Misyonunun Makedonya ve Bosna'daki varlığına karşı Yunanistan'dan gelen direnç kırılmamıştır. Almanya, Hırvatistan'daki çatışmalara karşın, Yugoslav sorununun merkezinde Bosna-Hersek'in olduğunu ve AB'nin Bosna'dan sağlıklı bilgi alma zemininin oluşturulması gerektiğini düşünmektedir. AGİK toplantılarından şiddet yoluyla toprak kazanılmaması vurgusu ötesinde net bir sonuç çıkmamıştır. Uluslararası Barış Konferansında da ilerleme sağlanamamıştır. Alman liderliği, Konferansta ilerleme sağlanamayışını Milosevic'in oyalama taktiği uygulamasına bağlamıştır; AB hakkında ise Milosevic'in manevralarını göremediği ve sorunu kalıcı çözüm yoluna zorlayamadığı algısı gittikçe güçlenmiştir.¹⁰

19 Haziran 1990'da Berlin'deki AGİK Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunmasının gerekliliğine dikkat çekiyor. Aynı sene 25 Eylül'de BM Güvenlik Konseyi, AT ve AGİK'in Yugoslavya sorununun çözümü yönündeki çabalarına destek veren ve BM Şartı'nın 41.maddesi uyarınca tüm Yugoslavya'ya silah ambargosu koyan 713 sayılı kararı alıyor. AGİK kriz komitesi ise BM'nin Yugoslavya konusundaki faaliyetlerini desteklediğini açıklıyor. Aynı yıl içinde 22 Mart'ta AGİK Bakanlar Konseyi Slovenya ve Hırvatistan'ı üyeliğe kabul ediyor.

23 Mart Helsinki'de toplanan AGİK IV. İzleme Konferansı'nda Yugoslavya Sorunu'na barışçı bir çözüm bulunması için çaba göstereceğini ifade ediyor. 16 Nisan AGİK'in Helsinki'deki izleme toplantısında Bosna-Hersek'te güç kullanımını kınayan, çatışmaların bir an önce durdurulmasını ve Bosna-Hersek'e komşu devletlerin Bosna-Hersek'in iç işlerine müdahale etmemelerini isteyen bir Yugoslavya Bildirisi kabul ediyor. 30 Nisan 1990'da AGİK, Bosna-Hersek'i üyeliğe kabul ediyor.¹¹ 1992 yılında Yugoslavya'dan ayrılan Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanıyan AB ve BM, Makedonya ve Bosna-Hersek'in bağımsızlığını referandum şartına bağlamıştı. Bu nedenle 1992 yılında Bosna-Hersek'te yapılan referandumda halk bağımsızlıktan yana oy kullanınca yeni devlet kuruldu. Ancak bu devleti, ülkedeki Sırp'lar tanımadı ve Boşnaklar ve Hırvatlarla karşı savaş açtı. 1995 yılına kadar süren Bosna Savaşı'ndan sonra Dayton Barış Antlaşması imzalandı. Buna göre ülkede barışı uygulayacak uluslararası bir konsey kuruldu. Bu konsey bir Bosna-Hersek Yüksek Temsilciği kurdu. Sonuçta ülkede bulunan bu yüksek temsilcilik şu anda cumhurbaşkanını görevden alma dahil birçok yetkiyle donatılmıştır. Ayrıca bu anlaşmaya göre Üçlü Cumhurbaşkanlığı Konseyi'yle de ülkedeki üç etnik grup temsil edilecektir.¹²

Makedonya Cumhuriyeti ise 17 Ekim 1991'de yeni anayasayı kabul etmiştir. Yeni anayasada Makedonya, 'egemen bir cumhuriyet, demokratik ve sosyal anayasal devlet ve aynı zamanda Makedonların ve diğer ulusların devleti' olarak tanımlanmıştır. Hemen hemen bütün Arnavutlar referandumu boykot etmişlerdir. Arnavutlar tarafından 12 Ocak 1992'de yapılan ve Makedon hükümeti tarafından gayri meşru ve ayrılıkçı olarak nitelendirilen referandumda, Arnavutların %90'ı yerleşmiş buldukları bölgede otonomi elde etme yanlısı oy kullanmışlardır. Arnavutluk Yugoslavya ve Kosova sorunu nedeniyle Makedonya'nın bağımsızlığını memnuniyetle tanıdı. 1993'te diplomatik ilişkiler kuruldu ama Arnavutluk daha sonra Makedonya'da yaşayan Arnavutlara kurucu ulus statüsü tanınmadığı için Makedonya'nın AGİT üyeliğine karşı çıkmıştır. Makedonya Cumhuriyeti'nin Yugoslav geçmişi de bağımsızlık sonrası ortaya çıkan Arnavut sorununun temelini oluşturmuştur. Yugoslavya içinde genel olarak baskı altında tutulan Arnavutlar, Slav halklarına göre sosyal olanaklardan yoksun kalmışlar; bunun sonucunda daha fakir ve dolayısıyla çatışmaya daha meyilli bir karakter taşımışlardır. Makedonya

⁹ Avrasya Etüdüleri, Editör.Dr. Mehmet Kahraman, Yıl:14, Sayı:33 (2008/1), s.113

¹⁰ Avrasya Etüdüleri, a.g.e., s.113

¹¹ İsmail Soysal ve Şule Kut, Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu, İSİS Yayın, 1997, İstanbul, s.9

¹² İsmail Soysal ve Şule Kut, a.g.e., s.10

Arnavutları 2001'e kadar kendi kaderlerini ana ülkeleri Arnavutluk'a daha sonra ise Kosova'nın bağımsızlığına, uluslararası toplumun müdahalesine ve en sonunda Ohri Çerçeve anlaşmasına endekslediler. Amaçları ilk aşamada Makedonya'yı bir Makedon-Arnavut federasyonuna dönüştürmekti. Fakat uluslararası toplumun belirlediği şartlar nedeniyle bunu kurucu ulus statüsüne indirdiler.¹³

Makedonya Cumhuriyeti'ndeki NATO, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) arabuluculuğu ile ortaya çıkan Ohrid Anlaşması sonucunda Arnavut sorununun üç önemli konusu hakkında çözüm bulunmuştur: Nüfus sayımı konusundaki anlaşmazlık, anayasal değişiklikler ve etnik Arnavut nüfusa ve kültürlerine yönelik ayrımcılık iddiaları. Ohrid Anlaşması'na rağmen Arnavut azınlıklar taleplerini sürdürmeye devam etmişlerdir. 1994'te yapılan en son nüfus sayımı Arnavut azınlık tarafından boykot edilmiştir. Makedonya iç istikrarı için Ohrid Anlaşması sonrası Kasım 2002'de bir nüfus sayımı daha yapılmıştır. Bu sayım sonuçlarına göre, Arnavut azınlık "Kosova'yı bir model olarak almayı" talep etmekte ve "Nüfus sayımı sonucunda ortaya çıkan rakamdan daha çok nüfusa sahip olduklarını" iddia etmektedirler. Makedonya'da o dönemde silahlı bir çatışmanın önlenmesine birçok faktör neden olmuştur. İlk faktör olarak, Makedonya'da yaşayan Arnavut azınlığı temsil eden güçlerin devlet kurma gibi aşırı isteklerde bulunmaması ve Arnavutları temsil eden Party for Democratic Prosperity (PDP)'nin daha ılımlı bir politika izlemesinden bahsedilebilir. İkinci bir faktör, Arnavutluk Devlet Başkanı'nın tansiyonun düşürülmesi ve Üsküp yönetimi ile işbirliği ve dayanışmaya dayalı bir politika izlenmesi yönündeki kişisel çabalarıdır. Örneğin Arnavutluk, Makedonya Cumhuriyeti olarak ülkeyi tanımıştır. Makedonya Devlet Başkanı Haziran 1992'de başkent Tiran'ı ziyaret etmiş ve iyi ikili ilişkilerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. AB, AGİT, ve Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) gibi bölgesel organizasyonlar kriz dönemlerinde önleyici roller oynamıştır. Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'ın bu dönemde Batı yardımına bağımlı olması ve AB ve NATO'ya üye olma çabaları bölgesel örgütlerin aktif rol oynamasını sağlamıştır. Batı ekonomik ve insani yardımları kullanarak bölgeyi etkilemeye çalışmıştır. Buna ilaveten uluslararası örgütler de temel önleyici faktörler olmuştur.¹⁴ Makedonya'nın ismi başta (ülkenin Anayasal ismi "Makedonya Cumhuriyeti" dir.), Yunanistan ülkenin sembollerine de itiraz etmektedir. Örneğin, 'Vergina Güneşi' (Kral Filip'in mezarında bulunan) Makedonya Cumhuriyeti bayrağında yer almaktadır. Ayrıca Makedonya madeni paraları üzerinde Selanik'te bulunan kulenin resmi konusunda Yunanistan itirazda bulunmaktadır. 1995 12 Ekim'de AGİT Makedonya Cumhuriyeti'ni (FYROM) geçici adıyla üyeliğe kabul etmiştir.¹⁵

AGİT Konseyi'nin 18 Nisan 1996 tarih ve PC.DEC/112 sayılı kararı ile kurulmuştur. Hırvatistan'da görevli AGİT Misyonu, 4 Temmuz 1996'da Zagreb'te görev yapmaya başlamış, 13 Ağustos 1996'da Knin'de, 30 Ağustos 1996'da Vukovar'da bölgesel ofis açılmıştır. AGİT Başkanının Temsilcisininin 20-23 Şubat 1996 tarihlerinde Hırvatistan'a yaptığı ziyarete ilişkin raporları dikkate alarak, AGİT'in ilkelerini ve taahhütlerini ve Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne olan desteğini tekrarlamıştır, Hırvatistan hükümetinin, Hırvatistan'da AGİT Misyonunun kurulması davetini memnuniyetle karşılamıştır. 2000 yılı boyunca Tuna bölgesindeki güvenlik durumunun istikrarlı olduğunu belirtmiştir.¹⁶

Miloseviç seçimleri kazandıktan sonra 1974 Yugoslavya Anayasasıyla Kosova'ya verilen özerkliği 1989 yılında kaldırmıştır. Bölgedeki Arnavutlara karşı ayrımcı bir politika uygulanmış, Kosova'da bulunan işletmeler Sırp larca veya yabancılar tarafından özelleştirilmiştir. Arnavutlar işten çıkarılmış, Sırp dili tek resmi dil olarak kabul edilmiştir. Bütün bunlar üzerine, Kosova Arnavutları direnişe geçmiştir. 2 Temmuz 1989'da Kosova özerk bölgesinin parlamentosu bölgenin Yugoslavya dahilinde ayrı bir cumhuriyet olduğu konusunda karar almıştır. Yugoslavya'nın dağılma süreci başlayınca, bu parlamento 22 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Mayıs 1992'de kendi başkanını seçen Kosovalılar, Sırbistan'daki başkanlık seçimlerine de katılmadılar. Bağımsızlık uğruna pasif direniş yöntemini benimseyen Kosovalılar, 1996 sonrası Sırp lar tarafından kendilerine yönelik şiddet artınca, Kosova Kurtuluş Ordusu'nda yer almaya başladılar. 1 ile 10 Mayıs tarihleri arasında Sırp lar, uçak, helikopter, tank ve diğer tüm ağır silahları kullanarak, Kosova'nın Likoshani ve Prekas şehirlerine hücumu geçmiş ve bu operasyonlar sonucunda bu bölgede 77 Kosovalı hayatını kaybetmiştir.¹⁷ Yüksek Konsey'in 14 Ağustos 1992'de yapılan toplantıda Kosova, Sancak ve Voyvodina'da görev yapmak üzere

¹³ Aktan Hamza Makedonya Arnavut İlişkilerinde, Arnavut Sorunu, Logos-A, Ağustos, 2006, Üsküp, s.115

¹⁴ http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/449410488_Sezaic%20%20c3%96z%20%20a7elik.pdf8

¹⁵ http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/449410488_Sezaic%20%20c3%96z%20%20a7elik.pdf8

¹⁶ Yard.Doç.Dr. Nesrin Kenar, a.g.e, s.448-449

¹⁷ <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>

AGİT Misyonu oluşturulmasına karar verilmiştir. AGIT Kosova Misyonu, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nde kurulan üçüncü AGIT misyonudur. İlk misyon Yugoslavya'nın Kosova, Sandjak ve Vojvodina bölgeleri için 1992 yılında kurulmuştur. Ekim 1998'den Mart 1999'a kadar olan Kosova Tahkik Misyonu AGİT'in o güne kadarki en geniş misyonu olmuştur. Günümüzde Kosova'da bulunan AGİT Misyonu ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 10 Haziran 1999'da aldığı 1244 sayılı karara dayanarak, AGIT Daimi Konseyi tarafından 1 Temmuz 1999 tarihinde alınan karar gereğince kurulmuştur.¹⁸ Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından günümüzde 22'si AB üyesi ve ABD olmak üzere 65 devlet Kosova'nın bağımsızlığını tanımış bulunuyor. Ancak Yunanistan, Romanya, İspanya, Slovakya ve Kıbrıs gibi AB üyeleri ile Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyeleri gibi devletler Kosova'nın bağımsızlığını henüz tanımamıştır. Sırbistan'ın konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmesi (International Court of Justice, 2010) ve Divan'ın orta yollu bir karar vermesine rağmen, özellikle Sırbistan ve Rusya Kosova'nın bağımsızlığını tanımayacaklarını belirtmişlerdir. Ancak AGİT'nin Kosova'nın bağımsızlığı konusundaki net tavrı devam etmektedir.¹⁹

AGİT Sırbistan Misyonu, AGİT Daimi Konseyinin, 11 Ocak 2001 tarihli kararıyla, demokratikleştirme, azınlık ve insan haklarının korunması, geliştirilmesi, medya faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, özleştirilmesi sahalarında Sırbistan hükümetine yardım ve uzmanlık sağlamak üzere kurulmuştur. Bu arada o zamanki adıyla Yugoslavya Federal Cumhuriyeti hükümetince, AGIT misyonu ülkeye davet edilmiştir. İlk kurulduğunda Misyonun adı, AGİT Yugoslavya'ydı. (OMIY). Sırbistan ve Karadağ'dan müteşekkil Yugoslavya Federal Meclisi 4 Şubat 2003'de ülkenin resmi adını, Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti olarak değiştirmesi üzerine, AGİT Daimi Konseyi, misyonun adını, AGİT Sırbistan ve Karadağ (OMISAM) olarak değiştirmiştir. 3 Haziran 2006 tarihinde Karadağ'da yapılan referandum sonrasında, Karadağ bağımsızlığını ilan edince, AGIT Daimi Konseyi 29 Haziran 2006 tarihinde misyonun ikiye ayrılarak Sırbistan misyonun AGIT Sırbistan (OMIS) olarak değiştirilmesini kararlaştırmıştır. Misyonun Görevleri ise şunlardır: Misyon, Sırbistan genelinde, özellikle hukukun egemenliği, azınlık ve insan hakları ihlalleri konusunda hassas, bağımsız, saygın, sürekliliği olan, etkin demokratik kurumların kurulması ve geliştirilmesi, bağımsız ve özgür medyanın etkin bir şekilde görevini yerine getirebilmesi, çevre ve ekonomi sahalarında Sırbistan devletine uzman desteği sağlamaktadır. Aynı zamanda misyon, sivil toplum kuruluşlarını, bölgesel işbirliğini, güvenliğin ve istikrarın kalıcı olmasını ve bütün Sırp vatandaşlarının temel haklardan istifade etmesini desteklemektedir.²⁰ 2002 yılından günümüze kadar AGİT Karadağ Alan Ofisi ve 2006'da kurulan AGIT Misyonunda toplam sadece 2 Türk Emniyet Teşkilatı mensubu görev yapmıştır. 2009 yılı itibarıyla 1 personelimiz Misyon bünyesinde Polis Eğitim Bölümü Başkanı ve Polis Bölüm Başkan Yardımcısı olarak görevine devam etmektedir.²¹

2. AGİK ve Kafkaslar (Güney Kafkasya)

Güney Kafkasya bölgesi için AGİT'in önemine değinecek olursak şunu belirtmek gerekiyor ki, bu örgüt Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın bağımsızlıklarını elde ettikten sonra tam üye oldukları Avrupa merkezli ilk bölgesel örgüttür. Azerbaycan ile Ermenistan'ın örgüte üyeliği 30 Ocak 1992'de, Gürcistan'ın üyeliği ise 24 Mart 1992'de gerçekleşmiştir. Eski Sovyetler Birliği üyesi olan bu devletler için örgüte üyelik, kazandıkları bağımsızlığın pekiştirilmesi ve tanınmalarının bir kez daha teyidi anlamına geliyordu. Her üç devlet de AGİT'e 8 Temmuz 1992 Helsinki'de düzenlenen Zirve'de, 1975 Helsinki Nihai Senedi'ne imza atarak katılmıştır. Çok geçmeden bu devletler Paris Şartı'nı da imzalamışlardır.

1992 yılında AGİT bölgede bazı girişimlerde bulunmuştur. Aynı yılda BM girişimlerine destek olarak Karabağ sorununa çözüm aranması için Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te on bir ülkenin katıldığı bir konferansta, çatışmanın çözümü için bir arabulucu kurumu olarak Minsk Grubu oluşturmuştur.

Azerbaycan'la Ermenistan arasında Karabağ sorunu ile ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi'nin çıkardığı 822, 853, 874 ve 884 No'lu kararlar çerçevesinde çözüm yollarının bulunmasına çalışıyorlardı.²²

¹⁸ <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/agit/Sayfalar/Kosova.aspx>

¹⁹ The White House, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-The-Vice-President-To-The-Assembly-Of-Kosovo

²⁰ <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/agit/Sayfalar/Sırbistan.aspx>

²¹ <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/agit/Sayfalar/Karadag.aspx>

²² <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>

Avrupa'da Budapeşte şehrinde Yeni Dönemde Samimi İşbirliğine Doğru başlıklı bir belge kabul edilmiştir.

5-6 Aralık 1994 tarihlerindeki Budapeşte Zirvesinin en önemli özelliği, zirvede AGİK'in AGİT adını almasıdır. Zirvenin Deklarasyonunda AGİK'in 21.yüzyılın zorluklarıyla mücadelede önemli bir rol oynamadaki kararlılığını göstermek amacıyla adının Organizasyon olarak değiştirildiği belirtilmektedir.

Budapeşte Zirvesi'nde de Helsinki'de olduğu gibi AGİT bölgesinde yeni çatışmaların ortaya çıktığı saldırgan milliyetçiliğin, ırkçılığın ve etnik temelli gerilimlerin varlığına dikkat çekilmektedir. Budapeşte zirvesinde bölgesel konular başlığı altında Dağlık Karabağ çatışması, Gürcistan'daki çatışmalar ve Moldova'da AGİT'in görevleri ele alınmıştır. Zirvede ayrıca Daimi Konsey AGİT'in düzenli karar mercii olarak saptanmıştır.²³

1996'da Lizbon zirvesinde Dağlık Karabağ, Çeçenistan, Bosna-Hersek ve Kosova gibi AGİT'in gündeminde olan bölgesel sorunlar da tartışılmıştır. Zirvede dağlık Karabağ sorununa ilişkin olarak Ermeni kuvvetlerin işgal ettikleri topraklardan çekilmelerini ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü garanti eden bir karar tasarısı Ermenistan dışındaki üyelerin desteğini almıştır.

1999'da İstanbul Zirve Deklarasyonu ve Avrupa Güvenlik Şartı imzalanmıştır. Deklarasyonda ağırlıklı olarak Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek'teki duruma dikkat çekilmiştir. Kosova ile ilgili olarak BM güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararının tam olarak uygulanmasının önemi vurgulanmıştır. Çeçenistan'daki çatışmalarla ilgili olarak Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğünün tanındığı ve her çeşit terörizmin kınandığı belirtilirken, AGİT normlarına uyulmasının gerekli olduğu sivillerin karşı karşıya olduğu zor şartların düzeltilmesi için uluslararası kuruluşların insani yardım sağlamasına yönelik uygun şartların oluşturulması gerektiği belirtilmiştir ve bu konuda yardım edebileceğini de belirtmiştir.²⁴

Güney Kafkasya bölgesinde Gürcistan'da Abhazya bölgesindeki ayrılıkçı hareket daha Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce başlamıştır. Sovyetler döneminde Gürcistan içinde özerk cumhuriyet statüsüne sahip olan Abhazya 25 Ağustos 1990'da Gürcistan'dan ayrıldığını ve 1921 yılında Gürcistan'a bağlanmadan önceki statü ile SSCB dahilinde bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. 13 Ağustos 1992'de Abhazya'nın başkanı Suhum'da iki taraf arasında yapılan görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanınca Gürcistan askerleri Abhazya'ya girdi ve çatışmalar başlamış oldu. Bu çatışmalar 30 Eylül 1993'e kadar sürdü. Abhazya ayrılıkçı yönetimi için Rusya'dan gelen gönüllüler savaşmaktaydı. Abhazya'nın nüfusunun sadece % 17'sini oluşturan Abhazların, Rus subayların yardımı ve Sovyetler döneminden kalma askeri altyapı olmaksızın Gürcü ordusuna karşı direnmesi imkânsızdı. Rusya'da yer alan Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti ve Gürcistan'ın bir parçasını oluşturan Güney Osetya Özerk Bölgesi. 1989'da Gürcistan'da SSCB'den ayrılma sesleri duyulmaya başlanınca, Güney Osetya bölgesinin de statüsü konusunda tartışmalar başladı. Ağustos 1990'da Güney Osetya Özerk Bölgesi Gürcistan'dan ayrılma kararı aldı. Bunun üzerine Aralık 1990'da Gürcistan Parlamentosu Güney Osetya'nın özerklik statüsünü kaldırdı. Taraflar arasında süren çatışma, Şevardnadze'nin iktidara gelmesinden sonra, Rusya'nın girişimiyle 24 Haziran 1992'de ateşkes antlaşması imzalanmasıyla sona erdi.

Mayıs 1995'te Gürcistan ve Güney Osetya ayrılıkçı hareketi arasında Moskova'da Ateşkes Antlaşması imzalandı. Ateşkes düzenini korumak amacıyla ise Karabağ örneğinden farklı olarak BDT barış gücünün konuşlanması kararına varılmıştır. BDT barış gücü tümüyle Rus askerlerinden oluşmaktadır. Gürcistan-Abhazya anlaşmazlığının kapsamlı çözümü konusundaki görüşmelerin üçüncü turu Rusya Federasyonu'nun desteği ile Birleşmiş Milletler(BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) temsilcilerinin katılımlarıyla BM himayesinde 22-25 Şubat 1994 tarihlerinde Cenevre'de, 29-31 Mart 1994 tarihlerinde Moskova'da, 7-9 Mart 1994 tarihlerinde New York'ta gerçekleştirildi. Tarafların, BM Göçmenler Yüksek Komiserliği'nin, Rusya Federasyonu'nun ve gözlemci olarak AGİT temsilcilerinin de dahil olacağı özel bir komisyonun Nisan 1994 ortalarında Soçi'de çalışmalarına başlaması konusunda anlaşılabilir.

Taraflar, uluslararası uzmanların, Rusya Federasyonu ve AGİT temsilcilerinin katılımı ile BM başkanlığı altında BM Güvenlik Konseyi kararlarını göz önüne alarak daimi şekilde çalışacak uygun bir komite kuracaktır. Bu organ, Moskova ve Cenevre'de rotasyonla bir araya gelecektir. İlk toplantı 19 Nisan 1994 tarihinde Cenevre'de gerçekleşmiştir.²⁵ AB'nin bu konuda inisiyatif almış olması halinde bile Güney Kafkasya'daki mevcut konjonktür nedeniyle bu sorunları tek başına çözmesinin imkansız olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedenleri arasında Rusya, ABD gibi, bölgede önemli çıkarları ve güçlü pozisyonu

²³ Şaban.H.Çalış, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi yayınları, Konya,2006, s.315

²⁴ Şaban.H.Çalış, a.g.e, s.316

²⁵ <http://www.abhazfederasyonu.org/bilgi-belge/moskova-protokol%C3%BC.html>

olan ülkelerle AB arasında amaçlar veya araçlar düzeyinde uzlaşmazlıkların varlığı görülmüştür. Aynı nedenler AB'nin bu bölgesel ya da uluslararası güçlere rağmen değil onlarla işbirliği yoluyla da güvenlik ve istikrar tesisi amacına ulaşmasına imkan tanımamaktadır.²⁶

Sınır Gözlemciliği; 15 Aralık 1999 tarihinde, Gürcistan hükümetinin talebi üzerine, Rusya Federasyonu-Çeçen Cumhuriyeti ile Gürcistan sınırını gözetlemeyi de kapsayacak şekilde, AGİT Daimi Konseyi kararı ile Gürcistan Misyununun görev alanı genişletilmiş, Sınır Gözlemciliği Operasyonlarının başlatılması yönünde anlaşma imzalanmıştır. Bu görev alanı, Aralık 2001'de Rusya Federasyonu ve Gürcistan sınırının Inguş bölümünü de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Aralık 2002'de bir kez daha genişleyen görev alanı, sınırın Dağıstan bölgesini de içine almış ve bu faaliyetlerini aktif olarak 31 Aralık 2004 tarihine kadar, merkez ve (10) bölge ofisinde (28) farklı ülkeden (148) uluslararası gözlemci ile başarılı bir şekilde sürdürmüştür. 1999 yılında hayata geçirilen AGİT Gürcistan Misyonu Sınır Gözlemciliği Operasyonları, yaklaşık beş yıl boyunca başarıyla sürdürülmüştür. Rusya Federasyonu-Çeçen Cumhuriyeti ile Gürcistan sınırını gözetlemeyi de kapsayan, "Sınır Gözlemciliği" görevinde, misyon boyunca ülkemizi temsilen, değişik tarih ve bölgelerde Genel Kurmay Başkanlığı'ndan (4) rütbeli personel, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden (8) rütbeli personelimiz görev yapmıştır.

Gürcistan-Rusya Savaşı'nda bilindiği üzere 08 Ağustos 2008 tarihinde, Gürcistan ve Rusya arasında Gürcistan'a bağlı ayrılıkçı Güney Osetya sorunu nedeni ile diplomatik çabalar sona ermiş ve savaş haline geçilmiştir. 1 Ekim 2008 tarihiyle Gürcistan'da faaliyetlerine başlamış olup, yaklaşık 400 civarında personeli bulunmaktadır.

EUMM misyonunda sadece Avrupa Birliğine üye ülkelerden personel görev yapmakta, aday ve üçüncü ülkelerden henüz görevlendirme yapılmamaktadır²⁷. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Gürcistan Misyonu'nun görev suresi sürekli uzatılmak suretiyle 1992 yılından beri devam etmekte iken ve son uzatma tarihinin 31 Aralık 2008'de doluyor olması nedeniyle, bu görev suresinin uzatılması için İtalya'nın Genova şehrinde 22 Aralık 2008 tarihinde yapılan AGİT Daimi Konseyi toplantısında; tüm üye ülkeler tarafından ortak bir görüş birliğine varılamamıştır. Rusya'nın, görev süresinin uzatılmasını VETO etmesi nedeniyle, AGİT Gürcistan Misyununun 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren yavaş yavaş kapatılması yönünde karar verilmiş olup, bu durum halen misyonda görev yapan Gürcü ve uluslararası 200 personeli etkilemiştir. Misyunun bölgedeki görevine devam edebilmesi için AGİT'e üye 56 ülkenin onayı gerekmektedir.

Rusya; Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığının tanınması yönünde, Gürcistan ise; savaş öncesindeki toprak bütünlüğünün korunması yönünde istekte bulunmuştur. AGİT Gürcistan Misyonu Başkanı Büyükelçi Tarhi HAKALA tarafından, AGİT çalışanlarına yönelik yapılan bilgilendirme toplantısında; misyonun yavaş yavaş kapatılma sürecine gireceği, ancak prosedür ve teknik detaylar gereği bunun hemen hemen 6 aylık bir süreçte tamamlanacağı yönünde bilgiler verilmiştir. Yılbaşından sonra ve tahminen Şubat 2009'da, Misyunun görev suresinin ve yetkisinin devam ettirilebilmesi ile ilgili AGİT Daimi Konseyi görüşmelerine devam edilecek olup, bu görüşmelerden olumlu bir netice alınması da muhtemeldir.

AGİT Gürcistan Misyonda 28 kişiyle faaliyetini sürdüren ve ağırlıklı olarak askeri personelin görev yaptığı Gözlemcilik Misyonu ise, görev süreleri ile ilgili yetkinin daha önceden 19 Şubat'a kadar alındığından dolayı, görevlerini belirtilen tarihe kadar devam ettireceklerdir.²⁸

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Ermenilerinin kararını desteklemesi üzerine, iki Sovyet Cumhuriyeti arasındaki toprak anlaşmazlığı SSCB Yüksek Sovyet'inde görüşüldü. Sözü edilen kurul verdiği kararla Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu belirtti. Buna rağmen, Ermeniler Karabağ'da Azerbaycanlılara karşı saldırılarına devam ettiler. 1991 Eylül'ünde, Dağlık Karabağ Ermenileri Sovyetler Birliği'nde oluşan değişimleri göz önünde bulundurarak, Dağlık Karabağ Otonom Bölgesi ve bu bölgeye bitişik olan Azerbaycan'ın Şaumyan rayonunun arazisinde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'ni kurduklarını ilan ettiler. Bunun üzerine Azerbaycan Yüksek Sovyet'i 26 Kasım'da Dağlık Karabağ Otonom Bölgesi'nin statüsünü iptal etmiştir. Çok geçmeden, aynı yılın Aralık ayında Dağlık Karabağ Ermenileri bölgede referandum düzenleyip, elde edilen sonuçlar doğrultusunda sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ilan ettiler. Bu oluşum, Ermenistan dahil hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır. 1991 yılından itibaren Dağlık Karabağ'da sıcak çatışmalar başladı. Daha iyi hazırlanmış

²⁶ <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>

²⁷ <http://www.disiliskiler.pol.tr/BIRIMLER/UPM/AGIT/Sayfalar/Gurcistan.aspx8>

²⁸ <http://www.disiliskiler.pol.tr/BIRIMLER/UPM/AGIT/Sayfalar/Gurcistan.aspx>

ve her tür silahla donatılmış Ermeniler, Karabağ'dan Azerbaycan nüfusunu çıkarmaya muvaffak olmuştur.

26 Şubat 1992 yılında Karabağ'daki Azerbaycanlıların yaşadığı Hocalı şehrinde Ermeniler tarafından katliam yapıldı. Bu şehir Ermeniler için büyük stratejik önem taşıyordu. Hankendi'ni diğer köylerle birleştiren yol bu şehirden geçmekteydi. Her ne kadar Ermeni kaynakları burada sadece 20 kişinin öldüğünü iddia etseler de, uluslararası gözlemcilerin verdiği bilgilere göre o gece 200 ile 1000 arasında sivil Azerbaycanlı katledilmiştir. Bu olay, büyük cinayet olarak kabul edilmektedir. Hocalı katliamında Hankendi'de konuşlanan 366'ncı Rus Alayı'nın da yer aldığı bilinmektedir. Çok geçmeden Ermeniler Rus askerlerin de desteğiyle Dağlık Karabağ dışında bulunan 6 bölgeyi de işgal etmeye muvaffak olmuşlardır.

1994 yılına kadar devam eden sıcak çatışmalar taraflar arasında 24 Mayıs 1994'te Bişkek'te imzalanan ateşkes antlaşmasıyla sona ermiştir. Savaş zamanı 30000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Her iki tarafta büyük sayıda mülteci oluşmuştur. Azerbaycan'dan 300.000'e yakın Ermeni asıllı kişi Ermenistan'dan ve işgal olunmuş arazilerden de 800.000 kadar Azerbaycanlı kendi yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Halen Azerbaycan topraklarının % 20'si Ermenistan'ın işgali altındadır. Taraflar arasında geniş çapta sıcak çatışmalar gözlemlenirse de, Karabağ sorunu henüz çözüme kavuşmamıştır.²⁹

İstanbul Zirvesinde kabul olunmuş bildirgenin 20. ve 21. maddelerinde Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışmasından bahsedilmektedir ve burada barış sürecinin devam ettirilmesinin gerekliliği kesin şekilde ifade edilmiştir.

AGİT Avrupa'da barışın korunmasına ve devletlerarası işbirliğinin genişletilmesine hizmet eden bir örgüt olarak Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışmasının çözümünde arabuluculuk misyonunu üstlenirse de hala kesin bir adım atmamıştır. AGİT'in, bu çatışmanın çözümünü hızlandırmak için somut bir mekanizmaya sahip olmaması bu durumun ortaya çıkmasında etkilidir. Buna rağmen sorunun çözümünde belli bir rol üstlenirken işgalci devlete baskı yapmak için uluslararası kamuoyunun dikkatini bu sürece çekmek olanaklarına sahiptir.

AGİT uluslararası hukuktan doğan 10 güvenlik ilkesi belirlemiştir. Bunların tümü Ermenistan tarafından ihlal edilmiştir.³⁰ Zaten AB'nin Dağlık Karabağ sorununun çözümü için AGİT'in girişimlerinin desteklenmesi politikasında girişimlerden kasıt Minsk Grubu tarafından ileri sürülen çözüm teklifleridir. 6 Aralık 1994 AGİT Zirvesinde Minsk Grubu'nun eş başkanlar tarafından yönetilmesi kararı alınmıştır. Eş-başkan devletler olarak, ABD, Fransa ve Rusya kabul edilmiştir. Bu grubun amaçları olarak ateşkesin sürdürülebilmesi için gereken tedbirlerin alınması, önceki arabuluculuk girişimlerini devam ettirmek ve geliştirmek ve bu çatışmanın barış yolu ile çözülmesi için bazı tekliflerin hazırlanması ve sunulması öngörülmüştür. Bu tedbirlerin AGİT'in 2-3 Aralık 1996'da yapılan Lizbon Zirvesi'nde belirlenen ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi karara alınmıştır. Bu temel ilkeler şu şekilde belirlenmiştir: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün tanınması; Dağlık Karabağ'a Azerbaycan'daki en yüksek otonomi statüsünün verilmesi; Dağlık Karabağ'da yaşayan nüfusun, tarafların karşılıklı yükümlükleri üzerine alması yoluyla güvenliğinin sağlanmasının güvence altına alınmasıdır. Bu ilkeler Ermenistan hariç tüm Avrupa ülkeleri tarafından yani toplam elli üç devlet tarafından kabul edilmiştir.

Minsk Grubu çeşitli çözüm arayışlarında bulunarak, şu ana kadar ikisi Ermenistan, biri ise Azerbaycan tarafından reddedilmiş üç çözüm planı sunmuştur. Minsk Grubu tarafından "Dağlık Karabağ Çatışmasının Çözümüne Dair Genel Anlaşma" adlı ilk teklif 11 Haziran 1997'de öne sürülmüştür ve kısaca "Paket Çözüm" adıyla da bilinmektedir. Bu belgede birçok konu Azerbaycan tarafını da memnun etmese de, esasen Ermenistan tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Minsk Grubu Eş-başkanları 19 Eylül 1997 yılında "Dağlık Karabağ'da Silahlı Çatışmanın Durdurulması Konusunda Anlaşma" veya "Aşamalı Çözüm" diye bilinen ikinci bir teklif öne sürmüştür. Bu anlaşmaya göre ilk aşamada çatışmanın getirdiği zararlar ortadan kaldırılacaktı, daha sonra AGİT tarafından düzenlenecek Konferans'ta Azerbaycan'ın ülke bütünlüğü de gözetilerek Dağlık Karabağ'ın statüsü belirlenecekti. Bu teklif Ermenistan tarafından reddedilmiştir.

Nihayet, Kasım 1998'de "Ortak Devlet" çözümü teklif edilmiştir. Buna göre Dağlık Karabağ iç işlerinde bağımsız olarak kendi yasama, yürütme ve yargı organlarını oluşturma imkânına ve kendi düzenlediği bir Anayasaya sahip olacaktır. Azerbaycan Anayasası ve kanunları sadece Dağlık Karabağ Anayasası ile çatışmadığı konularda bu bölge üzerinde geçerli olacaktır. Bunun dışında, Dağlık Karabağ

²⁹ <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>

³⁰ http://garabagh.net/content_249_tr.html

kendi ulusal askeri gücü ve polis gücüne sahip olacak, Azerbaycan ordusu ve polis gücü ise Dağlık Karabağ yönetimin izni olmadan bölgeye dâhil olamayacaktır. Dağlık Karabağ kendi bayrağı ve diğer devlet remzlerine sahip olacaktır. Bölgenin ayrıca doğrudan dış politika ve ekonomik ilişkileri yürütmeye imkânı da olacaktır. Dağlık Karabağ'ın kendi bütçesi olmasının yanında, Azerbaycan'ın bu bölgeye yatırım yapma yükümlülüğü olacaktır.

Mevcut uluslararası hukuk düzenlemelerine, özellikle devlet egemenliği gibi birçok kavrama aykırı hükümler içeren bu belge, Azerbaycan tarafından reddedilmiştir.³¹ Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ çatışmasının önlenmesi ve barış süreci, Abhazya ve Güney Osetya'da insan hakları durumunun izlenmesi, ayrıca Gürcistan'ın bu bölgelerinde görev yapan barış gücü kuvvetlerinin izlenmesi ve Güney Osetya ile ilgili görüşmelerde yer almak, Tacikistan'da güven artırıcı önlemler, demokrasi ve insan hakları alanında gelişmeleri teşvik etmek amacıyla çaba sarf edilmesi.

AGİT Moldova'da Transdinyester bölgesindeki problemlerin çözümü için yardımcı olmuştur. AGİT Ukrayna'da Kırım'la ilgili olarak diyalogu geliştirme çabasında bulunmuştur.

AGİT ayrıca Bosna, Kosova, Sancak ve Voyvodina'da görev yapmaktadır.³² Ancak AB'nin Güney Kafkasya bölgesinde etkin araçlardan yoksun ve bölge devletlerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmek zorunda olan AGİT'e güvenmesi ve desteklemesi, başarısızlığına şimdiden imza atmak anlamına gelmektedir. Zaten, AGİT'in Minsk Grubu'na yöneltilen eleştirilerden biri, bu kurumun çatışmanın çözümü için gereken baskıyı sergilemekte hem isteksiz, hem de yetersiz olduğudur. Şu ana kadar Minsk Grubunun eş-başkanları olan ABD, Fransa ve Rusya, doğrudan Azerbaycan'a ve Ermenistan'a sorunu çözüme kavuşturmaları durumunda işbirliği ve milyonlarca dolarlık yardım programları teklif etmişlerdir. Bu yaklaşım, AB'nin de Batı Balkanlardaki çatışmaların çözümünde salt ekonomik araçların kullanılmasının bölgede barışı ve güvenliği sağlamakta başarısızlığa uğraması gibi yetersiz kalmıştır. Minsk Grubunun sergilediği başarısızlık karşısında bazı üst düzey politikacılar bu kurumun arabuluculuğundan vazgeçilmesinin zamanı geldiğini zikretmeye başlamışlardır.

AB'nin çözüm araçlarından yoksun kalan AGİT'in bölgesel çatışmaların çözümünde desteklenmesi ve bununla da bölgesel işbirliğinin sağlanması olasılığı, bölge devletlerinin, özellikle Rusya'nın adımlarına ve katılımına bağımlı olduğu için, bu konuda bazı başka arayışlarda bulunulmasını gerektirmektedir.³³

3. AGİK ve Orta Asya

SSCB, Helsinki nihai belgesi (1975) yerine geçen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) yerini alan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın kurucu üyelerinden biridir.

SSCB'nin çökmesi AGİT için 2 soru ortaya çıkarmıştır. 1.SSCB'ye ait olan sandalyenin kaderi, 2.de ayırım yapmaksızın bütün cumhuriyetlerin mi kabul edilmesi, yoksa sadece Avrupa'daki ülkelerin mi alınması meselesiydi.

1.soruya cevap hemen bulundu ve SSCB'nin yerine Rusya Federasyonunun geçmesi 8 Ocak 1992'de tartışmasız onaylandı. Kabul meselesi çözümlendikten sonra AGİT 1992 Mart'ında Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a Nisan ayında da Kazakistan ile Kırgızistan'a raportörler heyeti gönderdi. Teşkilatın yöntem ve etkinlikleri hakkında hiçbir tecrübeleri olmayan Orta Asya cumhuriyetlerinin AGİT bünyesiyle bütünleşmeleri bir dizi problem yarattı.

Yeni kabul edilmiş katılımcılar bir destek programı kararlaştırıldı, buna göre yüksek yöneticilerin yeni cumhuriyetleri ziyaret etmesi, uzman ekiplerin gönderilmesi, görüşme ve seminerlerin organize edilmesi ve Taşkent'te bir irtibat bürosunun kurulması gibi çalışmalar hayata geçirildi. O zamandan beri AGİT Tacikistan'da bir temsilciliğe, Özbekistan'da açılmış Orta Asya bölgesel irtibat bürosuna ve Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'da AGİT merkezlerine sahiptir.

Orta Asya cumhuriyetleri AGİT'e kabul edildiğine göre teşkilat 1992'de Tacikistan'da patlak vermiş olan iç savaşı görmezlikten gelemezdi. Bu anlaşmazlığın çözüme kavuşmasına BM'in arayışını destekleyecektir. 1 Aralık 1993'te Roma'da Bakanlar Konseyi Tacikistan'da bir temsilcilik açılmasına karar verdi. Bu temsilciliğin görev süresi günümüze kadar yenilenip devam etmiştir. Görevleri arasında sivil toplumun farklı etnik grupları arasında güven ikliminin kurulmasını teşvik etmek, insan haklarının korunmasını öne çıkarmak ve nihayet ülkede demokratik yapıların oluşmasını cesaretlendirmek bulunuyordu. Tacik anlaşmazlığının çözümlenmesinde AGİT'in karşılaştığı tavsamış başarılar, bu

³¹ <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>

³² Şaban H. Çalış, a.g.e, s.324

³³ <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>

teşkilatın Orta Asya'da uzun veya kısa vadede yerine getireceği bir işlev olmayacağı anlamına da gelmez.³⁴

Kazakistan 2010 yılında Güvenlik ve Avrupa (AGİT) İşbirliği Teşkilatı'na başkanlık etti. Zirveye dışişleri bakanı düzeyinde katılan Özbekistan'ın, AGİT'in 2010 Astana zirvesinin nihai deklarasyonunu imzalamadığı belirtildi. Özbekistan'ın deklarasyon içeriğiyle mutabık olmadığı gerekçesiyle buna imza atmaktan vazgeçtiği ifade etti. Özbek tarafının, 'deklarasyonda yer alan hususlar konusunda önceden kendileriyle müzakere edilmediği' gerekçesini ileri sürdü. Astana'daki AGİT zirvesinin ilk gününde konuşan Özbekistan Dışişleri Bakanı Vladimir Norov, AGİT'i Kırgızistan'ın güneyinde Haziran ayında yaşanan etnik çatışmalar karşısında pasif kalmakla suçlamıştı.³⁵

2012 Ocak'ta gerçekleşen Kazakistan seçimlerinde ise AGİT'e göre örgüt ilkeleri ihlal edilmiştir. Washington'da Helsinki Komisyonu duruşmada uzmanlar tarafından bu sonucuna ulaşıldı. AGİT, 'bu ülkede basın sıkı bir denetim altında olduğunun, muhalefet sesi hiç duyulmakta beraber vatandaşların siyasi özgürlükleri baskı altında olduğu sonucuna vardılar.³⁶ 'Kazak hükümetinin ömür boyluk başkanı otoriter Nazarbayev'in kontrolü altındadır. Orta Asya'da istikrarı uzun zamandır ülkenin cennet ülke olduğunu söyleyerek, insan haklarının durumunu ve demokratikleşmede ciddi eksiklikleri gizlemeye devam etmektedir. "İstikrar" aslında Kazakistan hükümetinin meşruluğunun omurgası haline gelmiştir.

2012 15 Ocak'ta gerçekleşen parlamento seçimlerinde Nur Otan Partisi %80 oy kazanması demokratik ilkeleri uygun gerçekleşmediğindedir. Hükümet ise dini inançla özgürlüğü kısıtlayan yasaları kabul etmeye devam etmektedir. Orta sınıf ülkedeki gerçekleşen gelişmelerden memnun değildir. Bu konuda AGİT'e göre, Nazarbayev acil bir şekilde ülkeyi liberalleştirmelidir. Kazakistan'ın AGİT'E başkanlık etmesi Nazarbayev'a ülke içinde ve dışında imaj kazanmasına sebep olmuştur.

Kazakistan dünyada AGİT üye olup prestij kazanan ve kazanıpta şartları yerine getirmeyen bir ülkedir. 1990'ların başında enerjiye zengin ülke olarak Kazakistan'ın nükleer silahtan vazgeçmesi Batı'yı kendine yakınlaştırmasına yol açmıştır. Kazakistan'ın AGİT şartlarına uymamasına rağmen ABD Kazakistan'la sıkı bir temas kurmayı devam etmeyi tercih etmektedir.³⁷

Nazarbayev AGİT şartlarına uymaması konusunda Astana'nın AGİT yardımına ihtiyacı olmadığını vurgulamaktadır. 2012 15 Ocak'taki seçimler sonunda Astana AGİT'in ülkede seçim sırasında gözlem yapmasını Astana'nın ihtiyacı olmadığını vurgulamıştır.

Kazak dış işleri bakanı Kazıhanov 'a göre ülkenin AGİT gözlemcilerinden vazgeçmesi dış işlerine etkilemeyecektir. Bakan bu konunun tartışılmaz olduğunu ve Nazarbayev'in pozisyonu ülke pozisyonu olduğunu anlamamıza yol açmıştır.

Tacikistan konusunda ise AGİT Dönem Başkanı İrlanda'nın Dışişleri ve Ticaret Bakanı Eamon Gilmore, Tacikistan'ın Dağlık Bedahşan Özerk Bölgesi'ndeki çatışmalardan duyduğu endişeyi dile getirdi. Olaylarda sivillerin öldüğüne dikkati çekerek, bunun endişe verici olduğunu belirten Gilmore, taraflara itidal çağrısında bulundu. Gilmore, bölgedeki uluslar arası kuruluşların görevlilerinin güvenliğinden de endişelendiğini vurguladı.³⁸ 2

012 Ağustos'ta Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT) Parlamento Asamblesi Norveçli milletvekili Akhtar Chaudhry, Duşanbe yönetiminin Tacikistan-Afganistan sınırında güvenlik konusunda yalnız bırakılmayacağını dile getirdi. Bununla beraber Chaudhry başkanlığındaki AGİT Parlamento Asamblesi milletvekilleri grubu, Tacikistan'da temaslarda bulundu. AGİT milletvekilleri, temaları kapsamında Tacikistan Devlet Başkanı İmamali Rahman ile bir araya gelerek Tacikistan ile AGİT arasındaki ilişkiler değerlendirildi. Chaudhry, AGİT'in Tacikistan'a Afganistan sınırındaki güvenlik konusunda desteğini arttıracığını vurguladı.³⁹

Türkmenistan'da ise eski lideri Saparmurat Niyazov'un 2006 yılının sonunda ölümü ardından yapılan seçimlerde o dönemin Sağlık Bakanı Gurbangulı Berdimuhamedov oyların yüzde 89'unu alarak ülkenin yeni devlet başkanı oldu. Uzun yıllar ülkenin her yerine kendi altın heykellerini diktiren Saparmurat Niyazov'un baskıcı rejimi ardından, yeni bir liderin ülkeye değişim getirebileceği yolunda umutlar vardı. Türkmenistan'da görünen en büyük değişiklik, uçaklardan taksilere, otel lobilerinden

³⁴ Mohammad-Reza Djalılı ve Thierry Kellner, a.g.e, s.145

³⁵ <http://www.haberler.gen.al/2010-12-03/ozbekistan-agit-astana-deklarasyonu-imzalamadi/>

³⁶ <http://www.golos-ameriki.ru/content/us-helsinki-commission-hearing-kazakhstan-2012-12-25-138080513/250301.html>

³⁷ <http://www.golos-ameriki.ru/content/us-helsinki-commission-hearing-kazakhstan-2012-12-25-138080513/250301.html>

³⁸ http://www.yeniasya.com.tr/haber_detay2.asp?id=39695

³⁹ <http://www.ajans5.com/detay/2012/08/29/agit-tacikistan-a-destegimiz-surecek.html>

lokantalara kadar hemen her yerde asılı olan Saparmurat Niyazov resimlerinin Gurbangulı Berdimuhamedov'un resimleriyle değiştirilmiş olması. Berdimuhamedov, daha önce kullanımı yasak olan internetin de ülkeye girişine izin verdi. Ancak internet erişimi çok sıkı şekilde kontrol ediliyor. Facebook ve YouTube gibi sitelere erişim yasaklanmış durumda. Özel internet bağlantılarının ücreti aylık 7 bin dolara kadar çıkıyor. İnternet kafeleri kullananlar ise pasaport ya da kimliklerini gösterip bir kayıt defterini imzalamak zorunda. Türkmenistan yabancı gazetecilere kapalı. Ülkedeki büyük toplantılar gibi etkinliklerde ve hükümetin dış dünyayla temasa geçmek istediği durumlarda gazetecilerin ülkeye girişine izin veriliyor. Ancak bu sorunlar devlet başkanlığı seçimlerine giren hiçbir adayın seçim bildirgesinde yer almıyordu. Gurbangulı Berdimuhamedov'a karşı hiçbir şansı olmayan diğer adaylar da zaten Devlet Başkanı'na bağlılıklarını ilan etmişlerdi.

Seçimler öncesinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı AGİT, seçimlere gözlemci heyeti göndermeyeceğini, en temel hakların bile kısıtlandığı Türkmenistan'da seçimleri izlemenin bir anlamı olmadığını açıklamıştı. Kimi gözlemciler göre yapılan bu seçimin tek amacı Türkmenistan'ın uluslararası standartlarda bir devlet yönetimine sahip olduğu izlenimini verebilmektir. Brüksel'in, dünyanın en baskıcı rejimlerinden birisi olan Türkmenistan'la ilişkileri ise sivil toplum örgütlerinin ve insan hakları savunucularının büyük tepkisini çekiyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2012 Dünya Raporu'nda "Avrupa Birliği, halkın en temel haklardan mahrum olduğu, hükümetin tehdit ve baskısı altında yaşadıkları, yaygın işkence iddialarının sürdüğü gözaltındakilere kötü muamele yapıldığı ve pek çok kişinin kaybolduğu vurguluyordu.⁴⁰ Daha sonra Deniz Kuvvetleri Birliği'nin 2015 'e kadar uygulanacak olan Hazar kıyısı eylem planı çerçevesinde Türkmenistan'da 2010 yılında Savunma Bakanlığı'na bağlı Donanma Enstitüsü oluşturulmuştu. Hava güvenliğinde Türkmenistan ile başarılı bir işbirliği gerçekleştirdiklerini kaydeden AGİT Aşkabat temsilcisi, deniz güvenliği konusunda da işbirliğini arttıracaklarını ifade etti. Aşkabat Temsilcisi Petrova Türkmenistan yönetimi ile bölge güvenliği kapsamında terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadeledeki askeri ve politik faaliyetleri çerçevesinde bazı adımlar atacaklarını açıkladı. AGİT Temsilcisi, sınır güvenliğinden sorumlu kuruluşların iyileştirilmesi ve bunun yanında silah ve cephane stoklarının güvenliğini arttırmasını hedeflediğini ifade etti.⁴¹ Bu doğrultuda AGİT'in teknik eğitim çalıştayını Devlet Sınır Koruma Hizmeti ve Türkmenbaşı Limanı görevlilerine yönelik düzenlenen seminerde deniz ve sahil güvenliğinde olası olumsuz gelişmelere karşı olayların önlenmesi konusunda eğitim verildi.⁴²

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'ndan gözlemciler, Bakiyev'in seçiminde Kırgızistan'da bir seçmenin birden fazla oy kullanması da dahil çok sayıda usulsüzlük saptadıklarını söyledi. AGİT gözlemcileri ayrıca seçim kampanyası sırasında Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev lehine haksız rekabet olduğunu belirtti. Kırgızistan'da ilk sonuçlara göre, Bakiyev oyların yaklaşık yüzde 85'ini almıştı. Ülkede muhalafet de seçimlerde usulsüzlük yapıldığından şikayetçiydi. Önde gelen muhalif aday Almazbek Atambayev, açıklanan sonuçların hem "gülünç" hem de seçimlerde hile yapıldığının kanıtı olduğunu söylemişti. AGİT gözlemcilerinin yaptığı açıklamanın ise Kırgızistan'da yeni bir seçim yapılmasına yönelik çağrılarını artırabileceği bildiriliyor. Kırgızistan'da, Kurmanbek Bakiyev iktidardayken düzenlenen önceki seçimler de uluslararası gözlemciler tarafından eleştirilmişti. Kurmanbek Bakiyev, 2005 yılındaki halk ayaklanmasının ardından yönetimi üslenmiş, yapılan seçimde de oyların yüzde 90'ını alarak cumhurbaşkanlığını elde etmişti. Bakiyev'i eleştirenler, onun dört yıl içerisinde ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirdiği ve daha baskıcı bir ortamın oluşmasına neden olduğunu yorumladı.⁴³ Kırgızistan, 6-7 Nisan 2010 olayları sonrası kabul edilen yeni anayasa ile başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçmiştir. 2011 Kasım Kırgızistan'da seçim sonuçlarına göre kullanılan toplam oyların yüzde 63,24'ünü Atambayev aldı.⁴⁴

AGİT yayımladığı seçim sonucu belgesinde şu ifadeler yer veriyor : "30 Ekim tarihli başkanlık seçimleri barışçıl bir yöntemle gerçekleştirilmiş ancak noksanlıklar, demokratik uygulamaların uluslararası mutabakatlar doğrultusunda pekiştirilmesi için seçim sürecinin bütünlüğünün gelişmesi gerektiğini göstermiştir. Kırgızistan seçimlerinde dikkat çekilmesi gereken önemli nokta bölge ülkeleri arasında 'demokrasi adası' olarak adlandırılan Kırgızistan'ın demokratikleşme yönünde gösterdiği çaba ve istektir. Geçtiğimiz yıl kanlı çatışmalar yaşayan Kırgız seçmenin, seçimlere yüksek düzeyde kayıtsız

⁴⁰ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120213_turkmen_elections.shtml

⁴¹ <http://www.gunortasihaber.com/2012/07/11/turkmenistana-avrupadan-destek/>

⁴² <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=227236>

⁴³ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090724_kyrgyzstan.shtml

⁴⁴ <http://www.iskenderunes.net/yazar.asp?yaziID=3867>

kalmayı beklenirken, yüzde 60,27'sinin sandık başına gitmesi önemli bir başarı olarak değerlendirilebilir. Akayev'i 'Lale Devrimi' ile Bakiyev'i ise kanlı bir 'devrim' ile koltuğundan indiren Kırgız halkının üçüncü liderleri Roza Otunbayeva ise koltuğunu demokratik yollarla devretti. Bugün Orta Asya Cumhuriyetleri arasında en fazla başkan değiştiren Kırgızistan'ın dördüncü Cumhurbaşkanı olan Almaz Atambayev'in halk tarafından seçilmesi özellikle Orta Asya gibi otoriter yönetimlerin yaygın olduğu zor bir coğrafyada bölge devletlerine örnek olma açısından da oldukça önemli.

Ülkede yaşanan seçimler sonrası vurgu yapılması gereken diğer bir husus da Bişkek'in bu tecrübesini en iyi şekilde değerlendirmesi ve gelecek için barışçıl bir yol haritası belirlemesidir.⁴⁵ Bu sonuçlardan yola çıkarak Eski Sovyet alanında AGİT şatlarına uyan sadece 3 ülke mevcut olduğunu görebiliriz. Bunlar: Gürcistan'daki 2008 parlamento ve Cumhurbaşkanı seçimlerini AGİT tarafından olumlu değerlendirildi. 2010 Moldova seçimleri için de aynı şey söz konusudur. 2011 Kırgızistan'daki parlamento seçimi için de olumlu değerlendirme söz konusudur.⁴⁶

Diğer küresel güçlerle karşılaştırıldığı zaman AB'nin Orta Asya'ya yönelik yeterince güçlü politikalar geliştirdiği ya da güçlü politikalara sahip olduğunu söylemek pek mümkün olmamakla birlikte özellikle Soğuk savaş sonrası tüm dünyadaki radikal değişimlerin de etkisiyle AB'nin de bilhassa enerji güvenliği bağlamında bölge ülkeleriyle ilgilenmeye başladığı görülmektedir. Bu çerçevede Orta Asya'nın AB için gittikçe artan önemi doğrultusunda, bölge ülkeleri ile siyasi ilişkilerin oldukça mesafeli olduğu dönemlerde bile taraflar arasında somut sayılabilecek bazı adımların atılmış olduğu ifade edilebilir. Nitekim Birliğin 2002 yılından beri yeniden yapılandırılmaya çalıştığı Orta Asya politikası da, özellikle 1990'lardan bu yana atılan söz konusu somut adımların üzerine inşa edilmektedir. Bu bağlamda özellikle AB'nin bölge ülkeleri ile imzaladığı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları ile yardım programlarının öne çıktığı görülmektedir.

Bir önceki bölümde de yer verildiğinden burada ayrıca incelenmeyecek olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları, imza atan tarafların insan hakları, demokrasi ve liberal ekonomiye bağlılıklarını şart koşan ve taraflardan birinin, diğerinin bu ilkelerden herhangi birini ihlal ettiği kanısına vardığında, anlaşmayı tek tarafı olarak askıya almasına olanak veren maddeler içermektedir. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları hem en üstte bakanlar düzeyinde hem de parlamentolar düzeyinde AB ile bölge devletleri arasında yapılandırılmış düzenli ve kurumsallaştırılmış bir siyasi diyalog öngörmektedir. Her bir ülke ile ikili olarak imzalanan bu anlaşmalar, karşılıklı ilişkileri düzenlemekte, işbirliği alanlarını ortaya çıkarmakta ve ikili ilişkilerdeki kurumsal mekanizmaları oluşturmaktadır. Söz konusu anlaşmaların içeriği, bölge ülkelerinin farklı yapılarına göre bazı değişiklikler gösterse de temelde siyasi diyalog, ticaret ve yatırımdan ekonomik işbirliğine kadar pek çok konuyu kapsayabilmektedir.⁴⁷

EK-1: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Misyon Merkezleri⁴⁸

Güneydoğu Avrupa
AGİT Arnavutluk Temsilciliği
AGİT Bosna-Hersek Misyonu
AGİT Karadağ Misyonu
AGİT Sırbistan Misyonu
AGİT Kosova Misyonu
AGİT Üsküp Misyonu
AGİT Zagreb Ofisi
Doğu Avrupa
AGİT Minsk Ofisi
AGİT Moldova Misyonu
Ukrayna'da AGİT Proje Koordinatörlüğü
Güney Kafkasya
AGİT Bakü Ofisi
AGİT Erivan Ofisi

⁴⁵ <http://www.usak.org.tr/hyazdir.asp?id=1168>

⁴⁶ http://www.ng.ru/cis/2012-03-07/7_astana.html

⁴⁷ Fulya Sürar, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkileri; Enerji Sektörü Bağlamında Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi, yüksek lisans tezi, Ankara-2011, (PDF), s.62

⁴⁸ Çınar Özen, Uluslararası Örgütler, Eskişehir, 2011, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.158

AGİT Karabağ Özel Temsilcisi
Orta Asya
Aşkabat AGİT Merkezi
Astana AGİT Merkezi
Bişkek AGİT Merkezi
Tacikistan AGİT Merkezi
Özbekistan'da AGİT Proje Koordinatörlüğü

SONUÇ

Balkanlar konusunda AGİK'in Yugoslavya ve Karabağ'da başarısız olmasının sebeplerinden birisi budur.⁴⁹ Bosna, Kosova ve Makedonya krizlerinde güvenlik yönetimi, birçok aktörle birlikte, açıkça güvenlik temin eden uluslararası örgütler arasında yürütülmüştür. Söz konusu ilişkiler ne anarşik bir halde ne de hiyerarşik bir düzende yürütülmüştür. BM, NATO, AB ve AGİT tamamlayıcılık anlayışıyla kendiliğinden işbirliği ile eşgüdüm içinde bulunmuşlardır. Bu örgütler devlet içi şiddetten kaynaklanan güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kaldıklarında barış ve istikrarlı liberal normlar üzerinde tesis ederek hedefte birlikteliği sağlamışlardır. Bunlar eşgüdüm içinde Yugoslavya'nın dağılması sürecini yöneterek 'arzu edilen' siyasi sonuçlara ulaşılmasını sağlamışlardır. Bu sonuçlar Sırbistan bakımından ise memnun edici değildir.⁵⁰

Kafkaslar konusunda 1994 yılından sonra AGİT ismini alan ve bir bölgesel kuruluş haline gelen bu süreç, BM çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Bu gün de AGİT kararlarını konsensüs ile alır. Bu sebeple küçük bir devletin dahi karar alma mekanizmasını felç etme imkânı vardır. Son zamanlarda Ermenistan bu imkanlardan yararlanarak Karabağ konusundaki bütün barış teşebbüslerini baltalamaktadır. Ancak 1990 sonrasında kabul edilen bazı mekanizmalar bakımından konsensüs kuralının istisnaları kabul edilmiştir. Daha da önemlisi, Prag belgesinde yer alan bir ilkeye göre, devamlı şekilde AGİT vaatlerini ciddi şekilde ihlal eden devletlere karşı, o devletin oyuna (fikrine) bakılmaksızın karar alınabilir (konsensüs eski bir kuralı). AGİT'in Gürcistan'daki girişimleri de sorunların çözümüne bir katkı sağlayamamıştır.

Mayıs 1994'te Abhazy'a BDT tarafından 3000 kişilik barış gücü gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Rusya dışındaki diğer BDT devletlerinden kimse barış gücüne katılmamıştır. Bu yüzden bölge Rusya'nın denetimi altında kalmıştır. Rus barış gücünün denetimi Abhazy'a da BM Gözlemci Misiyonu, Güney Osetya'da ise AGİT Gözlemci Misiyonu tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Her iki Misiyon bu denetimde etkili olamamıştır. 1999 yılında AGİT Zirvesi'nde Rusya Gürcistan'daki üslerini kapatması talebine hiçbir yanıt vermeye gerek duymamıştır. Bilakis 2002 yılında, Moskova Abhazy'a yaşayanlara Rus vatandaşlığı vermiş, birçok Abhaz da bunu kabul etmiştir. Son olarak, Saakaşvili Ağustos 2004'te Güney Osetya'ya AGİT'in barış gücü yerleştirmesi çağrısında bulunsa da, bu çağrı cevapsız kalmıştır. AGİT ve üye devletler Rusya'yı bu konuda karşılarına almak istememişlerdir. AGİT'in bölgedeki girişimlerinin etkisizliği AB'nin amaçlarını gerçekleştirmek için başvurabileceği farklı seçeneklerin incelenmesini gerektirmektedir. Orta Asya konusuna Nazarbayev'in pozisyonu AGİT misyon yapmasını istememekle sonuçlandı. Bir de kendi pozisyonunun ülke pozisyonu olduğunu anlamamıza yol açtı. Sonuçta AGİT'in misyon konusunda AGİT gözlemcileri Türkmenistan'a gelmeyi reddettiler. Hatta Eski Sovyet alanında AGİT şatlarına uyan sadece 3 ülke mevcut olduğunu vurguladı. Bunlar: Gürcistan'daki 2008 parlamento ve Cumhurbaşkanı seçimlerini AGİT olumlu değerlendirdi. 2010 Moldova seçimleri için de aynı şey söz konusudur. 2011 Kırgızistan'daki parlamento seçimi için de olumlu değerlendirme söz konusudur.⁵¹

AGİK'in güvenlik konsepti, global olup bir savunma boyutu yoktur. AGİK'in zorlama tedbirlerine emretme yetkisi de yoktur. Bu boşlukları doldurmak üzere, BM, NATO, BAB ve AB gibi kurumlarla işbirliği etmek yolunu seçmiştir. Bu aynı zamanda 1990 sonrasında benimsenen hiçbir kurumun tek başına Avrupa'nın güvenliğini sağlamayacağı ve kurumların karşılıklı olarak birbirlerine kilitlenmesi ve birbirlerini tamamlaması gerektiği ilkesine uygundur. AGİK belgeleri, anlaşma niteliğinde değildir; hukuki bağlayıcılıkları yok siyasi belgelerdir. Siyasi yaptırımları vardır. AGİT belgelerinde yer alan vaatler, güçlerini AGİT denetim sisteminden alırlar. AGİT çok iddialı vaatlerin altına girmekle

⁴⁹ Aslan Gündüz, a.g.e, s. 678

⁵⁰ Prof. Hasret Çomak, Uluslararası Balkan Kongresi, Ekim, 2011, s.56

⁵¹ http://www.ng.ru/cis/2012-03-07/7_astana.html

beraber bunları gerçekleştirecek yeteneklere sahip görünmemektedir. Devletlerin işbirliğine dayanmak zorundadır. Bu ise milli menfaatlere göre şekillendiğinden, sistem işleyememektedir. Daha da kötüsü, AGİK sistemi içi işlerine giren konuları kapsadığından kötü niyetli devletlerin milli menfaatlerini realize etmeleri ve hasımlarını AGİT prensipleri çerçevesinde hırpalaması imkanı doğabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslan Gündüz, Milletler Hukuku, 5.Baskı, Beta yayınları, İstanbul,2003
Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika 7.Basım, Bursa, 2008
Mehmet Hasgüler, Mehmet Uludağ, Uluslararası Örgütler, 3.Baskı, Alfa yayınları, İstanbul,2007
Uğur Özgöker, Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler, Dar Yayınları, İstanbul,2006
Nesrin Kenar, Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya, Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005
İsmail Soysal ve Şule Kut, Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek Sorunu, İSİS Yayın, 1997, İstanbul
Çınar Özen, Uluslararası Örgütler, Eskişehir, 2011, Anadolu Üniversitesi Yayınlar
Hasret Çomak, Uluslararası Balkan Kongresi, Ekim, 2011
Mohammad-Reza Djalılı ve Thierry Kellner, Yeni Orta Asya Jeopolitiği, I.Basım, İstanbul, 2009
Şaban.H.Çalış, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi yayınları, Konya, 2006
Aktan Hamza Makedonya Arnavut İlişkilerinde, Arnavut Sorunu, Logos yayın, Ağustos, 2006, Üsküp
Mehmet Kahraman, Avrasya Etütleri, Yıl:14, Sayı:33, 2008/1
Fulya Süar, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa Birliği-Orta Asya İlişkileri; Enerji Sektörü Bağlamında Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi, yüksek lisans tezi, Ankara-2011, (PDF).
http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/449410488_Sezaic3%96z%a7elik.pdf8
<http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>
<http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/agit/Sayfalar/Kosova.aspx>
<http://www.abhazfederasyonu.org/bilgi-belge/moskova-protokol%C3%BC.html>
<http://www.disiliskiler.pol.tr/BIRIMLER/UPM/AGIT/Sayfalar/Gurcistan.aspx8>
<http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0532-avrupa-3.htm>
http://garabagh.net/content_249_tr.html
<http://www.haberler.gen.al/2010-12-03/ozbekistan-agit-astana-deklarasyonu-imzalamadi/>
<http://www.golos-ameriki.ru/content/us-helsinki-commission-hearing-kazakhstan-2012-12-25-138080513/250301.html>
http://www.yeniasya.com.tr/haber_detay2.asp?id=3969
<http://www.ajans5.com/detay/2012/08/29/agit-tacikistan-a-destegimiz-surecek.html>
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120213_turkmen_elections.shtml
<http://www.gunortasihaber.com/2012/07/11/turkmenistana-avrupadan-destek/>
<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=227236>
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090724_kyrgyzstan.shtml
<http://www.iskenderunes.net/yazar.asp?yaziID=3867>
<http://www.usak.org.tr/hyazdir.asp?id=1168>
http://www.ng.ru/cis/2012-03-07/7_astana.html
The White House, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-The-Vice-President-To-The-Assembly-Of-Kosovo

